

*Стаднік Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії, історії
держави і права та філософії права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0002-8047-3697*

ГЕНЕЗИС ТА СУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ ПАРАДИГМИ В КОНТЕКСТІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Статтю присвячено дослідженню категорії «правова парадигма» та доцільності її використання щодо верховенства права. Метою статті є узагальнення основних підходів до визначення сутності правової парадигми як наукової категорії, простеження її еволюції та обґрунтування взаємозв'язку з принципом верховенства права. Проведено ретроспективний аналіз основних етапів еволюції концепту «парадигма», що виступає родовою категорією щодо поняття «правова парадигма». Особливу увагу приділено комплексності та багатоаспектності правової парадигми, її значенню для юридичної науки та практики. Відповідно надано характеристику правової парадигми як панівної системи правових ідей, концепцій, теорій критеріїв та методів, що забезпечує пізнання правової реальності та вирішення світоглядних проблем. Окремо наголошується на соціальній природі правової парадигми, що зумовлює її специфічні характеристики та значення для правової реальності, а також роль у вирішенні практичних проблем правотворчості і правозастосування. На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що панівний на рівні правової ідеології тип праворозуміння визначає парадигму пізнання правових явищ, їх зміст і функціональне призначення. Відповідно підтримується ідея залежності змісту верховенства від типу праворозуміння. Визнається складність класифікації верховенства права як правової парадигми. Зазначено, що у сучасних цивілізованих правових системах верховенство права за ступенем впливу на юридичну практику є панівною парадигмою. Однак за характером сприйняття реальності верховенство права може бути одночасно охарактеризоване як синергетична (забезпечує більший ефект у досягненні справедливого порядку, ніж проста сума ефектів дії кожного з його елементів) та глобалізаційна (є універсальною основою розвитку цивілізованих правових систем) парадигма. Звернуто увагу, що конституційне закріплення принципу верховенства права зумовило кардинальні зміни у розвитку правової системи на всіх рівнях, які можна охарактеризувати як парадигмальний зсув. Наголошено на необхідності практико-орієнтовного підходу до дослідження верховенства права як парадигми взаємодії людини, держави та суспільства у правовій системі, що сприятиме більш глибокому розумінню перспектив її розвитку.

Ключові слова: *верховенство права, парадигма, парадигмальний зсув, права людини, правова парадигма, правова система, правовий принцип, раціональність, тип праворозуміння, юридичний позитивізм.*

Постановка проблеми. Загальною тенденцією розвитку сучасної юриспруденції, як видається, є активне інтегрування понятійного апарату та теоретичних моделей, обґрунтованих у галузях науки, далеких від власно правових досліджень, що зумовлює необхідність їх критичного осмислення та верифікації для правових цілей. До таких, зокрема, належить поняття «парадигма», що останніми роками активно використовується у правових дослідженнях як на рівні загальної

теорії права [див. 1; 2; 3; 4 та ін.], так і у галузевому правознавстві [див.: 5; 6 та ін.]. З огляду на це В. С. Пазенюк цілком обґрунтовано вказує на два ключові моменти щодо вживання цього поняття: 1) необхідність і доцільність, «коли йдеться про загальнометодологічні засади світосприймання, їхній перегляд, аж до радикальної заміни»; 2) загрозу перетворення його на штамп, «використання якого може сприйматися як ознака зіпсованого філософського смаку» через занадто широке і часто невинуватене вживання [1, с. 11]. Відтак постає питання виправданості використання категорії «парадигма» в процесі дослідження основ сучасної юриспруденції, зокрема детермінації верховенства права, його впливу на розвиток правової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні створено значну теоретичну базу для подальших досліджень парадигмальних основ права. Так, дослідженню поняття та сутності парадигми як наукознавчої категорії присвятили свої роботи О. О. Маруховська-Картунова, Л. Кокрейн (*L. Cochrane*), Т. С. Кун (*T. S. Kuhn*), Г. А. Сенкевич, А. В. Фурман, Р. Чейф (*R. Chafe*) та інші. Особливості та значення правових парадигм стали предметом дослідження О. М. Бикова, В. Б. Гдичинського, Ж. В. Завальної, С. Лещук (*S. Leszczuk*), А. В. Мурзановської, М. В. Старинського та інших. Верховенству права присвятили свої наукові розвідки А. Дайсі (*A. V. Dicey*), Т. Р. С. Аллан (*T. R. S. Allan*), С. П. Головатий, Р. Дворкін (*R. M. Dworkin*), Й. Мьоллер (*J. Møller*), С.-Е. Скаанінг (*S.-E. Skaaning*), П. М. Рабінович, Б. Таманага (*B. Tamanaha*), Л. Л. Фуллер (*L. L. Fuller*) та інші. Водночас відсутній комплексний теоретико-правовий аналіз взаємозв'язку між основними правовими парадигмами та змістом і функціональним призначенням верховенства права у правових системах. Викладене підтверджує актуальність обраної теми дослідження, що й зумовило її вибір.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення основних підходів до визначення сутності правової парадигми як наукової категорії, простеження її еволюції та обґрунтування зв'язку з принципом верховенства права.

Виклад основного матеріалу. Дослідження категорії «правова парадигма» має ґрунтуватися на її «генетичному» зв'язку з родовим поняттям парадигми. І першим кроком на цьому шляху, як видається, повинно стати звернення до етимології та еволюції останнього. Водночас формат наукової статті передбачає лише стислий огляд результатів наукових розвідок щодо історії його походження та розвитку, семантичних змін та сучасного змісту, і зосередженість виключно на тих висновках, які безпосередньо сприяють досягненню поставленої мети дослідження.

Етимологічно слово «парадигма» є запозиченням пізньолатинського слова *paradigma*, яке походить від грец. *παράδειγμα* – «взірець», «модель», «приклад» [8, с. 289]. Еволюція цього поняття як наукової категорії відбувалась поетапно, що зумовило його трансформацію та концептуалізацію.

Як зазначається у літературі, за часів античності та середньовіччя цим поняттям описували взаємодію фізичного (реального) та надфізичного (духовного) світів, де другий світ зазвичай слугував за парадигму для першого. Так, Платон використовував його для опису Ідей або Форм як доконечних взірців для реального існування, як певний прообраз творіння космосу та побудови світопорядку [9, с. 465; 1, с. 60]. Окремі ж дослідники віддають першість у використанні «парадигми» (парадейгми) як наукового терміна Арістотелю, у логіці якого вона є синтезом дедукції та індукції, оскільки мислення проходить шлях «від одиничного до одиничного через загальне», тобто фактично втілює умовивід за аналогією, де «вихідні одиничні факти є взірцевими для розуміння тих одиничних фактів, про які йдеться у висновку, і які необхідно пояснити» [10, с. 50–52]. Розуміння парадигми як взірця, ідеального зразка (моделі), ідеальної сутності буття репрезентує онтологічний етап розвитку цього концепту.

Із середини XVII – на початку XVIII ст. сфера наукового використання терміна «парадигма» інтердисциплінарно розширюється, охоплюючи насамперед лінгвістику та натурфілософію (зокрема фізику). Так, у лінгвістиці цим терміном позначали набір нормативних форм граматичного аналізу (опису) мови, зокрема відмінювання іменників, дієслів тощо. Натомість Г. Х. Ліхтенберг (*G. C. Lichtenberg*) позначав терміном «*paradeigma*» аналітичну ідею, згідно з якою ланцюг пояснень у фізиці будується навколо певних фундаментальних модулів пояснення (*paradeigmata*) [1, с. 60]. Цей період характеризується певним звуженням розуміння парадигми як взірця відмінювання слів або наслідування, що дає підстави охарактеризувати його (з великою часткою умовності) як лексичний.

Незважаючи на таку довгу історію використання категорії «парадигма», її узагальнення як фундаментального поняття методології науки і відповідно введення у науковий обіг філософії науки пов'язують із творчим доробком Г. Бергманна (*G. Bergmann*). Ключовим елементом його концепції стало розуміння парадигми як зразка досконалого (ідеального) наукового знання (на прикладі Беркліанського аналізу) [11, с. 165; 12, с. 120] або схеми проведення відповідного філософського аналізу, функціональне значення якої проявляється в уточненні фундаментальних ідей про науку, здатності виступати методологічним інструментом, справжнім джерелом або потужним стимулом для формування наукових ідей, а також засобом перетворення закону на потужну теорію [12, с. 101–104, 159]. Це дало старт епістемологічному етапу еволюції цього концепту, що характеризується зміщенням фокусу на процес пізнання парадигми як філософсько-методологічної категорії, межі її застосування та критерії істинності.

Класичним на цьому етапі стало обґрунтування Т. С. Куном методологічної концепції парадигми, різні аспекти якої неодноразово аналізувалися у літературі. У контексті цього дослідження на особливу увагу заслуговують його умовиводи

щодо: 1) розуміння парадигм як універсально визнаних наукових здобутків, що на певний час забезпечують зразки (моделі) проблем та рішень для спільноти практиків; 2) виокремлення в якості сутнісних характеристик, що зумовлюють перетворення досягнення на парадигму, безпрецедентності (*unprecedented*) як здатності відвернути стійку групу послідовників від конкуруючої моделі наукового дослідження, та відкритості (*open-ended*) як залишення безлічі проблем, що потребують вирішення; 3) визнання набуття парадигми ознакою зрілості будь-якої наукової галузі [13, с. 10, 11].

Започаткований Т. С. Куном підхід знайшов розвиток у визначенні парадигми як сукупності теоретико-методологічних установок [14, с. 25] або інтегральної характеристики будь-якої науки в конкретну історичну епоху, що охоплює: символічні узагальнення (формалізовані компоненти теорії); картину світу (модельні уявлення, образи об'єктів науки); загальноприйняті у товаристві вчених методологічні вимоги та ціннісні орієнтації; поширені в науковій спільноті зразки опису, пояснення, базисні приклади розв'язання [5, с. 62–63]. Піддавши методологічному аналізу логіко-змістове наповнення кунівського підходу, А. В. Фурман узагальнив визначення парадигми «як панівної системи ідей, і теорій, норм, методів і критеріїв дослідницької діяльності, котра дає змогу вченим, а з їх допомогою та через інститути науки і культури всьому суспільству, отримати певне бачення світу і місця у ньому людини, уможливорює відносно успішне вирішення світоглядних і повсякденних суспільних завдань та проблем, слугує еталоном наукового мислення і пошукової діяльності» [15, с. 73]. Не виходить за межі класичного підходу і аналіз парадигми як наукознавчої категорії, яка має вищий методологічний статус та позначає певну цілісність і конкретне сполучення головних «параметрів» знання: філософсько-світоглядних і ціннісних, епістемологічних і методологічних, оскільки врешті-решт, йдеться про зразок рішення наукової проблеми, що проявляє «вершину» наукового «айсберга» [16, с. 173].

Зі свого боку Н. Андрейчук обґрунтувала полісемічність терміна «парадигма», яким може позначатись: 1) ідея, що слугує основою для створення світу буття (в античній філософії); 2) стандартний або типовий приклад; 3) особливий формат наукових досліджень (структурно охоплює ідеологію досліджень, шляхи формування та упорядкування знань і програми досліджень, критерії оцінювання та інтерпретацію результатів досліджень); 4) теорія (або модель постановки проблем), що прийнята як зразок розв'язання дослідницької задачі. Не можна не погодитися з авторкою, що спільною семантичною ознакою зазначених підходів є визнання парадигми первинною основою, яка задає параметри для наслідування, чим і забезпечується семантична цілісність цього терміна [17, с. 256–257].

Позиція І. Скакуна щодо тріади ключових аспектів наукової парадигми (наукового світогляду як узагальнення раціонального устрою природи; дисцип-

лінарної матриці як системи переконань цінностей та засобів, навколо якої об'єднуються науковці; загальноновизнаного взірця як сукупності методів вирішення наукових головоломок) може слугувати відправною точкою для визнання її комплексного характеру. В контексті верховенства права доцільно підтримати його висновки щодо «прагнення людини впорядкувати наявну систему знань, уявлень та поглядів про світ» як визначального фактора формування світоглядної парадигми та антропоцентричних констант (констант людської природи та сутності) як рушійних сил динаміки парадигми наукового знання [18, с. 104–105].

Окремо варто зазначити спроби науковців здійснити класифікацію парадигм. Зокрема, висловлюється ідея поділу парадигм сучасної науки на загальнонаукові (визнані всім співтовариством і суспільною свідомістю, незалежно від галузі знань), спеціалізовані (теоретична основа різних галузей знання) та локальні (є відбитком специфічного пізнання і застосування загальнонаукових парадигм та приватних парадигм певної цивілізації) [16, с. 174]. Видається, що класифікація парадигм, їх поділ на види за конкретно визначеними критеріями сприятиме більш глибокому пізнанню їх сутності. Водночас запропонований підхід потребує більшої визначеності щодо критеріїв такого поділу, оскільки видається недоречним ставити в один ряд загальнонаукові та спеціалізовані (розрізняються за дисциплінарним поширенням) і локальні (своєрідною ознакою є цивілізаційний вимір) парадигми. Радше поряд з останніми повинні стояти глобальні (глобалізаційні) парадигми як загальноновизнані світовим науковим співтовариством.

Викладене окреслює загальні сутнісні характеристики парадигми насамперед з позиції філософії науки. Водночас використання цієї категорії у юриспруденції має свою специфіку. Цікаво, що Т. С. Кун проводив аналогію між парадигмою та судовим рішенням у системі загального права як об'єктами для подальшої артикуляції та специфікації за нових або більш суворих умов. Водночас він відносив право до сфери, сенсом існування (*raison d'être*) якої є зовнішня соціальна потреба, і на цій підставі відмежовував його від справжньої науки [13, с. 19, 23], внаслідок чого його концепція парадигми не поширюється на соціогуманітарну науку загалом і юриспруденцію зокрема. Сучасні розвідки (як видається, цілком обґрунтовано) доводять соціальне призначення поняття «парадигма» і доцільність його поширення на соціокультурний науковий простір. Відповідно системно-структурний вимір парадигми охоплює соціально-психологічні та етичні правила і норми функціонування наукової діяльності, що репрезентують особливості стану та розвитку існуючого соціуму. За такого підходу під соціальною парадигмою розуміється «сукупність переконань, цінностей і техніко-технологічних засобів, прийнятих у суспільстві і таких, що забезпечують існування й нормальне функціонування соціальних інститутів» [1, с. 61]. Зі свого боку, М. Г. Тур до основних особливостей пристосування поняття «парадигма» до соціогуманітарного

знання відносить: 1) високий рівень теоретичної абстракції та відповідну суб'єктивізацію у розумінні поняттєво-категоріальної структури, що призводить до втрати строгості природничо-наукового мислення; 2) евристичні можливості, що характеризуються домінуванням метааналітичного підходу (спрямування на структурацію форм та моделей існування відповідних феноменів духовності та соціального життя) над проєктивно-програмуєчим; 3) доцільність обмеження суто епістемологічним контекстом, ключовим сенсом якого є методологічна матриця (концептуальна схема) як єдність усталеної сукупності теоретичних узагальнень, концептуальних ідей, методологічних підходів та ціннісних настанов [19, с. 209–210]. Оскільки ж соціальна (в широкому розумінні [див. 20, с. 17–20]) природа права не викликає заперечень, і правові парадигми є різновидом соціальних (поряд із політичними, культурними тощо), а також з огляду на міждисциплінарний характер «парадигми», видається можливим поширити ці висновки на філософсько-правову сферу.

Водночас щодо використання цієї категорії у правових дослідженнях простежуються дві суперечливі тенденції: з одного боку, надмірна абстрактність і відсутність конкретизації змісту, а з іншого – множення сенсів, якими навантажують цю категорію у філософсько-правовому дискурсі. Зокрема, у юридичній літературі обґрунтовується розуміння правової парадигми як:

- пануючої у суспільстві світоглядної настанови індивідуальної і соціальної оцінки права при вирішенні наукових і практичних проблем правозастосування [1, с. 63];

- висхідних положень, що напрацьовуються і на які спирається правознавство, які створюють певне бачення реальності, детерміноване як об'єктом наукових уподобань учених-правників, так і покладеними в основу діяльності принципами, цінностями, настановами, стереотипами, сукупністю поглядів, нормами правової етики тощо [2, с. 698–699];

- сукупності ідеалізованих елементів правової дійсності (принципів пізнавальної діяльності, теоретико-методологічних конструкцій, ціннісних філософсько-правових настанов і концепцій), які використовуються членами правового наукового співтовариства беззастережно і одностайно та які становлять фундамент діяльності таких правових наукових співтовариств із набуття правових знань, і створюють певне бачення правової дійсності й праворозуміння, детермінують еволюційну фазу формування правової системи, ґрунтуючись на концепції «дух часу» [3, с. 54].

Водночас у науково-правовому дискурсі можна зустріти конструкції «вольова парадигма людини», «фактологічна парадигма правових досліджень» [4, с. 18, 19], інтерпретативна парадигма, системна парадигма [5], «ідеологічна парадигма». Остання напряму пов'язується з верховенством права та визначається як

ідеальна модель «взаємодії права та держави, яка формується на основі загального сприйняття членами суспільства базових правових цінностей і фундаментальних знань з метою забезпечення обмеження державної влади, захисту прав і свобод людини від свавільного втручання держави (її органів) на основі законності та справедливості» [21, с. 21].

З огляду ж на наявні підходи до класифікації правових парадигм [1, с. 62] більш глибокому розумінню функціонального призначення верховенства права у динаміці правових систем сприятиме його оцінка як панівної (за ступенем впливу на юридичну практику) парадигми. Водночас складна природа верховенства права утруднює його класифікацію за іншими критеріями. Так, за характером сприйняття реальності, що межує з правом, верховенство права можна охарактеризувати як синергетичну парадигму, оскільки воно є більшим за просту сукупність елементів, злагоджена «співпраця» яких забезпечує більший ефект у досягненні справедливого порядку, ніж проста сума ефектів дії кожного з цих елементів (законності, правової визначеності, недопущення дискримінації, незалежного та неупередженого правосуддя тощо) окремо. З іншого боку, як частина тріади загальнолюдських цінностей, верховенство права може бути віднесене до глобалізаційної парадигми, що є універсальною основою розвитку сучасного цивілізованого світу (цивілізованість у даному випадку вимірюється цінністю людини, її прав і свобод). Поділ правових парадигм за типами праворозуміння на природно-правову, позитивістську, соціологічну, комунікативну, лібертарно-юридичну зумовлює існування різних підходів до верховенства права (насамперед формального та змістовного), які були неодноразово висвітлені у науковій та навчальній літературі [див. 22; 23; 24]. У контексті цього викликає зацікавленість позиція О. С. Мельничук, яка визнає близькість (але не рівність) методологічних парадигм і типів праворозуміння. Розуміючи парадигму, з одного боку, як «наукову картину світу, що базується на певному типі раціональності та претендує на ... універсальне значення» в межах певної науки, а з іншого боку, як «засіб постановки та вирішення завдань», тобто «певний вибір картини світу», вона розглядає тип праворозуміння як певну «картину світу» у юриспруденції, що створює основу визначення права та держави, їх мети, завдань, функціонування тощо [25, с. 9–10]. Зі свого боку, С. І. Алаїс наголошує, що «саме тип праворозуміння визначає парадигму (сміслову модель, взірць) пізнання правових і державних явищ» [26, с. 16, 181], до яких належить і верховенство права. Водночас надмірна теоретизація цього питання є небезпечною, оскільки може сформулювати хибне уявлення про типи праворозуміння як суто академічне поняття, що не має практичного значення. Проте поширення у суспільстві певного типу праворозуміння (природно-правового, позитивістського, соціологічного тощо) та втілення його у правовій ідеології задає вектор розвитку всієї правової системи. Так, панування юридич-

ного позитивізму на рівні правової ідеології призводить до абсолютизації ролі держави, ототожнення права з наказами держави, виняткової цінності правопорядку (що сприймається як синонім законності), що «є перешкодою на шляху побудови громадянського суспільства та правової держави, де права людини визнаються найвищою соціальною цінністю, є природними і невідчужуваними» [27, с. 10–11]. Водночас зміни у правовій ідеології завжди мають наслідком якісні зміни в усіх елементах правової системи, що дає змогу говорити про парадигмальний зсув як «зміну системи координат» у правовому полі. Яскравим підтвердженням цього є практика повоєнної Німеччини, яку Г. Радбрух (*G. Radbruch*) охарактеризував як повсюдну боротьбу проти юридичного позитивізму як у вимірі законного неправда, так і надзаконного права [28, с. 107]. Аналогічним за значенням можна вважати визнання на конституційному рівні верховенства права основоположним принципом (ст. 8 Конституції України), оскільки це підтвердило відповідний цивілізаційний вибір та викликало кардинальні зміни у розвитку правової системи України. І незважаючи на різницю у часі та обставинах, що спричинили такі зміни, їх об'єднує повернення до прав людини як «вищих за писане право», «невід'ємних та споконвічних, що відмовляють у чинності злочинним наказам нелюдських тиранів» [28, с. 106]. Це дає підстави для уточнення, що тип праворозуміння може виступати парадигмою визначення змісту, функціонального призначення та співвідношення правових явищ (зокрема і верховенства права) лише за умови панування на рівні правової ідеології.

Характерною рисою правової парадигми визнається її особливий зв'язок із раціональністю: зміна парадигми має наслідком зміну раціональності [1, с. 61]. Водночас окремі автори до типологічних рис раціональності відносять: цілепокладання; вільний, усвідомлений вибір ефективних засобів досягнення мети; наявність затребуваного суспільством результату (так звані основні або структурно-змістовні риси); відповідність результату та засобів його досягнення прийнятним у суспільстві нормам загальнолюдської моралі й етики; законовідповідність засобів і результату; синтез універсального та індивідуального, динамічність (відображають стан середовища, що є формоутворювальним для першої групи рис) [29]. Вплив верховенства права як основоположного правового принципу на юридичну раціональність, зокрема її аксіологічний складник (зміну системи цінностей та їх ієрархії), лише підтверджує гіпотезу щодо його характеристики як парадигми функціонування та розвитку правової системи.

Висновки. Отже, проведений аналіз зумовив низку умовиводів щодо сутності та еволюції правових парадигм, їх впливу на формування змісту принципу верховенства права. По-перше, генетичний зв'язок правової парадигми з родовим поняттям «парадигма» дає підстави для її характеристики як панівної системи правових ідей, концепцій, теорій критеріїв та методів, що забезпечує пізнання

правової реальності та вирішення світоглядних наукових проблем. Водночас соціальна природа права зумовлює специфічні характеристики правової парадигми, що розкривають її значення для правової реальності та вирішення практичних проблем правотворчості і правозастосування. По-друге, визнається залежність між типом праворозуміння та змістом верховенства права. Водночас підтверджується гіпотеза щодо характеристики цих явищ як парадигм, які визначають вектор розвитку правової системи та викликають парадигмальні зсуви у випадку їх визнання (панування) на рівні правової ідеології. Зокрема, у сучасному цивілізованому світі верховенство права є панівною парадигмою, що одночасно може бути охарактеризована як синергетична та глобалізаційна. По-третє, наголошується на необхідності практико-орієнтовного підходу дослідження верховенства права як парадигми взаємодії людини, держави та суспільства у правовій системі, що сприятиме більш глибокому розумінню перспектив розвитку останньої. З огляду на складність піднятих питань та їх інтердисциплінарний характер необхідно визнати перспективність подальших досліджень верховенства права як парадигмальної основи функціонування правової системи.

Список використаних джерел

1. Старинський М. В., Завальна Ж. В. Парадигми в праві: реальність сучасної юридичної науки. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 1. С. 58–64. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.01.8.
2. Биков О. М. Правова парадигма у теорії права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 696–699. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.05.124.
3. Скоморовський В. Б., Гдичинський В. Б. Загальнотеоретичний контекст поняття «правової парадигми». *Правничий вісник Університету «КРОК»*, 2018. № 30. С. 50–55.
4. Ященко В. А., Балинська О. М. Методологічна парадигма сучасної правової науки в Україні. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4(10). С. 12–20. DOI: 10.32518/2617-4162-2020-4-12-20.
5. Мурзановська А. В. Парадигми: сутність, поняття та значення в методології кримінально-процесуальної науки. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. Т. 33. С. 58–65. DOI: 10.32782/npuola.v33.2023.8.
6. Француз А. Й., Головата Н. В. Теоретико-правові парадигми регулювання банкрутства. *Legal Bulletin*. 2022. № 6. С. 24–27. DOI: 10.31732/2708-339X-2022-06-24-27.
7. Пазенок В. С. До проблеми становлення сучасної світоглядної парадигми. *Наукові записки НаУКМА. Том 20: Філософія та релігієзнавство*. 2002. С. 10–19.
8. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Т. 4: Н–П / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова та ін.; уклад.: Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко та ін.; НАН України; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2003. 657 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.
10. Шепетьяк О. Еволюція терміну «парадигма» та його значення у філософії. *Парадигма sacrum & profanum в літературі та культурі*: збірник наукових праць: матеріали Міжнародного науково-практичного семінару. Дрогобич: Посвіт, 2009. С. 50–58.

11. Bergmann G. *The Metaphysics of Logical Positivism*. New York, London, Toronto: Longmans Green and Co., 1954. X, 341 p.
12. Bergmann G. *Philosophy of Science*. Madison: University of Wisconsin Press, 1957. XIV, 181 p.
13. Kuhn T. S. *The structure of scientific revolutions*. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press, 1962. XIV, 212 p.
14. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень: підручник*. Харків: Право, 2019. 368 с.
15. Фурман А. В. Парадигма як предмет методологічної рефлексії. *Психологія і суспільство*. 2013. № 3. С. 72–85.
16. Сенкевич Г. А., Хілько А. С., Аксьонов О. І. Теорія наукових парадигм як модель і методологія наукового знання. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32(71), № 1. Ч. 3. С. 168–174. DOI: 10.32838/2710-4656/2021.1-3/29.
17. Андрейчук Н. Парадигма як термін. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2008. № 620. С. 254–257.
18. Скаун І. Динаміка парадигм людиномірності наукового знання. *Релігія та Соціум*. 2013. № 2(10). С. 104–108.
19. Тур М. Г. Дикурс парадигмальності філософсько-історичного знання: спроба метааналізу. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 96. С. 205–211.
20. Стаднік І. В. *Механізм правового регулювання господарських відносин: теоретико-юридичний аспект: монографія*. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 236 с.
21. Стаднік І. В., Краковська А. Є. Верховенство права як ідеологічна парадигма цивілізованої держави. *Право і суспільство*. 2020. № 6. Ч. 1. С. 17–22. DOI: 10.32842/2078-3736/2020.6.1.
22. Цувіна Т. А. Формальні та субстантивні концепції верховенства права в сучасному дискурсі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 197–203. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.11.34.
23. Tamanaha B. *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
24. Стаднік І. В. *Верховенство права: навчальний посібник*. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2023. 104 с.
25. Мельничук О. С. *Методологічні парадигми та принципи сучасного права та держави. Розвиток сучасного права та держави в юридичній теорії та практиці: матеріали Всеукр. круглого столу онлайн присвяч. 25-річчю Національного Університету «Одеська юридична академія» та 175-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 25 листоп. 2022 р.)*. Одеса: Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», 2022. С. 9–13.
26. Алаіс С. І. Проблема праворозуміння в основних школах права: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2003. 203 с.
27. Стаднік І. В., Бондар А. С. Права людини в контексті юридичного позитивізму. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 2. С. 3–12. DOI: 10.31558/2518-7953.2019.2.1.
28. Radbruch G. Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht. *Süddeutsche Juristenzeitung*. 1946. Jg. 1, № 5. S. 105–108.
29. Кратт О. А., Дєєва Л. Г. Раціональність як інструмент наукового пізнання економічних процесів і явищ. *Економічний вісник Донбасу*. 2007. № 4(10). С. 49–53.

Iryna Stadnik. Genesis and Essence of the Legal Paradigm in the Context of the Rule of Law

The article is devoted to the analysis of the category of “legal paradigm” and the justification of its use in relation to the Rule of Law. The purpose of the article is to generalize the main approaches to defining the essence of the legal paradigm as a scientific category, to trace its evolution, and to substantiate its interconnection with the principle of the Rule of Law. A retrospective analysis was conducted on the main stages of the evolution of the concept of “paradigm”, which serves as the generic category for the concept of “legal paradigm”. Particular attention is paid to the complexity and multifaceted nature of the legal paradigm, and its significance for legal science and practice. Accordingly, the legal paradigm is characterized as a prevailing system of legal ideas, concepts, theories, criteria, and methods that provides for the cognition of legal reality and the solution of philosophical problems. Special emphasis is placed on the social essence of the legal paradigm, which determines its specific characteristics and significance for legal reality, as well as its role in solving practical problems of law-making and law enforcement. Based on the conducted analysis, it is concluded that the prevailing type of legal comprehension (or legal understanding) at the level of legal ideology determines the paradigm for the cognition of legal phenomena, their content, and functional purpose. Accordingly, the idea of the dependency of the Rule of Law’s content on the type of legal comprehension is supported. The difficulty in classifying the Rule of Law as a legal paradigm is acknowledged. It is noted that in modern civilized legal systems, the Rule of Law is the dominant paradigm in terms of its degree of influence on legal practice. However, by the nature of its perception of reality, the Rule of Law can be simultaneously characterized as a synergistic paradigm (ensuring a greater effect in achieving a just order than the simple sum of the effects of each of its elements) and a globalization paradigm (serving as the universal basis for the development of civilized legal systems). Attention is drawn to the fact that the constitutional entrenchment of the principle of the Rule of Law has led to cardinal changes in the development of the legal system at all levels, which can be characterized as a paradigm shift. Emphasis is placed on the need for a practice-oriented approach to the study of the Rule of Law as a paradigm of interaction between the individual, the state, and society within the legal system, which will contribute to a deeper understanding of the prospects for its development.

Keywords: *rule of law, paradigm, paradigm shift, human rights, legal paradigm, legal system, legal principle, rationality, type of legal comprehension, legal positivism.*